

บทที่ 8

สรุปผลการศึกษา

“ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง”เป็นพื้นที่หนึ่ง ที่เกิดกรณีความขัดแย้งในการแย่งชิงน้ำที่รุนแรงในช่วงฤดูแล้งเช่นเดียวกับหลายๆที่ ในชุมชนภาคเหนือของไทยการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินและระบบการผลิตมีความสัมพันธ์กับความขัดแย้งในการใช้น้ำในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง การจัดการความขัดแย้งโดยใช้หลักการจัดการเชิงสถาบัน และกระบวนการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยมองผ่านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์การถือครองที่ดินระบบการผลิต รวมทั้งรูปแบบการใช้น้ำของชุมชนในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ที่ส่งผลต่อการเกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำ ได้สรุปผลการศึกษา เพื่อให้เห็นถึงการศึกษานี้ แบ่งออกเป็น 8 ประเด็น คือ 1)พลวัตการถือครองที่ดินและระบบการผลิตลุ่มน้ำแม่ตาช้าง 2) บทสรุปรูปแบบการใช้น้ำ 3)บทสรุปกรณีศึกษาทั้ง 3 หมู่บ้าน 4) ความหลากหลายในการปรับตัวของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง 5)ความหลากหลายในการปรับตัวของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง 6) ข้อเสนอแนะการจัดการเชิงสถาบันในการจัดการทรัพยากรร่วม 7) ข้อค้นพบที่สำคัญหลังการการศึกษา

8.1 พลวัตการถือครองที่ดินและระบบการผลิตลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

สำหรับพลวัตการถือครองที่ดินและระบบการผลิตลุ่มน้ำแม่ตาช้างพอสรุปและแบ่งออกเป็น 3 ยุค ดังนี้ คือ

1. ยุคการตั้งถิ่นฐานและการพึ่งตนเอง (การตั้งถิ่นฐาน – พ.ศ. 2500)เป็นยุคที่ถึงแม้ว่ารัฐจะตรากฎหมายให้พื้นที่ดินที่ไม่มีใครถือครองตกเป็นทรัพย์สินของรัฐ และพื้นที่ดินที่มีการถือครองต้องมีการออกเอกสารสิทธิ์ที่รับรองโดยรัฐแล้วก็ตาม แต่รัฐก็ควบคุมไม่มีค่าและผลผลิตจากป่าบางอย่างเท่านั้น และปล่อยให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้ ทำให้การจัดการทรัพยากรในเขตชนบทยังใช้จารีตประเพณีท้องถิ่นในการจัดการอยู่ โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับ “ผี” เป็นอุดมการณ์ในการจัดการทรัพยากร

2. ยุคการเข้ามาของรัฐทุนนิยมและพืชพาณิชย์ (พ.ศ.2500-พ.ศ.2533)เป็นยุคที่รัฐเริ่มเข้าควบคุมการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าโดยการแบ่งป่าออกเป็นประเภทต่างๆ และเริ่มส่งเจ้าหน้าที่ออกไปควบคุมการบังคับใช้ จากปรากฏการณ์ข้างต้น ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น ที่ได้ค่อยๆ สังคมความรุนแรงเพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านไม่สามารถขยายพื้นที่ดินทำกินได้อีกต่อไป ประกอบกับการออกไปเก็บหาของป่าในพื้นที่อนุรักษ์ก็ไม่สามารถทำได้แล้ว และป่าชุมชนที่ชาวบ้านเคยจัดการก็ได้ถูกรวมเป็นพื้นที่ป่าเป็นทรัพย์สินของรัฐ ซึ่งนับเป็นยุคที่

รัฐตั้งอำนาจการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนไปเป็นการจัดการโดยรัฐ แต่กระนั้นชุมชนก็ไม่ยอมรับการรวมศูนย์อำนาจดังกล่าว เพราะนับวันทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรมลง

อย่างไรก็ตาม ในยุคนี้ การจัดการทรัพยากรน้ำ โดยเฉพาะน้ำเหมืองฝาย รัฐยังไม่ได้ตั้งอำนาจการจัดการจากชุมชนท้องถิ่นไปทั้งหมด โดยชุมชนท้องถิ่นยังมีองค์กรเหมืองฝายบริหารจัดการอยู่ แต่อำนาจทางเทคโนโลยีการชลประทานนั้น ชุมชนท้องถิ่นต้องพึ่งพารัฐ นอกจากนั้นจากการปรับตัวขององค์กรเหมืองฝายที่ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน ทำให้คนท้องถิ่นยังคงสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดสรรน้ำอยู่ และนำหลักการของการจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกันของทรัพยากรน้ำเหมืองฝายไปประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรน้ำในระดับลุ่มน้ำในยุคต่อมา

3 ยุคการแย่งชิงทรัพยากร (พ.ศ. 2530 ถึงปัจจุบัน) แม้ว่าจัดการทรัพยากรดินและป่าที่หน่วยงานของรัฐได้ค่อยๆ เพิ่มความเคร่งครัดของกฎเกณฑ์มากขึ้น แต่ก็สามารถบังคับใช้เฉพาะคนยากคนจนเท่านั้น ส่วนคนที่มีเงินและผู้มีอิทธิพลบางคนนั้น อำนาจรัฐยังยากที่จะจัดการอยู่ ทำให้พื้นที่ป่าบางส่วนกลายเป็นทรัพยากรที่เปิดเสรีให้คนมีเงินและผู้มีอิทธิพลเข้าไปจับจองและถือครองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว และมักมีการปกป้องประกาศว่า “ที่ส่วนบุคคล ห้ามเข้า” อันเป็นการแสดงนัยของการจัดการทรัพยากรเชิงเดี่ยวที่แตกต่างกับชาวบ้านที่แนวคิดในการจัดการทรัพยากรเชิงซ้อน นอกจากนั้น ทรัพยากรน้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่เปิดเสรีเช่นกัน ได้ถูกแย่งชิงไปใช้โดยกลุ่มคนที่มีเงินที่เป็นผู้ใช้น้ำรายใหม่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งนับเป็นยุคที่มีการแย่งชิงทรัพยากรน้ำโดยกลุ่มผู้ใช้น้ำกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่อย่างรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนบนพื้นที่สูงกับกลุ่มคนพื้นที่ราบ, กลุ่มสถานประกอบการกับกลุ่มชาวบ้าน, และกลุ่มชวานากับกลุ่มชวานา

ส่วนประเด็นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากที่ดิน นอกเหนือจากการใช้ที่ดินเพื่อประกอบการรีสอร์ท, บ้านจัดสรร, บ้านตากอากาศ ที่ต้องใช้น้ำตลอดปีแล้ว การใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง พอสรุปออกมาได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

1. การเกษตรในพื้นที่นาเหมืองฝาย ในปัจจุบัน ชวานาส่วนใหญ่จะปลูกพืช 2 ครั้งต่อปีในพื้นที่นาเหมืองฝาย โดยการปลูกครั้งแรกจะปลูกข้าวในฤดูฝน ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงพฤศจิกายน และการปลูกครั้งที่สองจะปลูกถั่วเหลือง หรือถั่วลิสง ระหว่างเดือนธันวาคมถึงมีนาคม อย่างไรก็ตามเมื่อ 30 ปีก่อน ชวานานิยมปลูกข้าวสาลีมากในการปลูกพืชครั้งที่สอง แต่ก็เลิกปลูกมาได้เกือบ 20 ปีมาแล้ว เพราะโรงบ่มใบยาหยุดกิจการ

ช่วงก่อนทศวรรษ 2510 ชาวบ้านในลุ่มน้ำแม่ตาช้างยังคงใช้พันธุ์ข้าวดั้งเดิมอยู่ โดยพันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกมีหลายพันธุ์ด้วยกัน เช่น แก้วดอ แก้วเมืองต้น ผานางหยวก ดอเหลือง ผาแดง กำฝ้าย และเหมยนอง เป็นต้น ชาวบ้านจะหว่านกล้าในเดือนมิถุนายน ปลูกเดือนกรกฎาคม และเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคม ต่อมา ตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา ชาวบ้านได้หันไปใช้พันธุ์

ข้าวสมัยใหม่แทนพันธุ์ข้าวดั้งเดิม เช่น เหนียวสันป่าตอง กข.6 กข.7 เป็นต้น ทำให้ในปัจจุบัน ชาวบ้านจะเริ่มหว่านกล้าเดือนกรกฎาคม ปลูกเดือนสิงหาคม และเก็บเกี่ยวในเดือนพฤศจิกายน

2. การเกษตรในพื้นที่ดอน/เชิงเขา ในอดีตชาวบ้านปลูกข้าวไร่ในฤดูฝนในเขตพื้นที่ดอน/เชิงเขาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ตอนกลางลุ่มน้ำ ทั้งนี้เนื่องเพราะผลผลิตข้าวที่ได้จากพื้นที่นั้นมีไม่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี แต่ในปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนมากได้หันไปปลูกถั่วลิสง หรือทำสวนผลไม้ในเขตพื้นที่ดังกล่าว เพราะถูกจำกัดพื้นที่โดยรัฐประกาศเขตป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติในพื้นที่ที่เคยทำไร่ตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา “ชาโยเต้” ได้กลายเป็นพืชที่นิยมปลูกเพื่อการค้ากันมากในเขตพื้นที่ดอน/เชิงเขา และชาโยเต้นั้น เมื่อปลูกแล้วสามารถเก็บยอดอ่อนขายได้ถึง 2-3 ปี แต่เป็นพืชที่ต้องการน้ำมาก ต้องให้น้ำทุกวันเพื่อให้ยอดอ่อนเจริญเติบโตได้ดี

3. การเกษตรในพื้นที่สูง/ต้นน้ำ เริ่มมีการทำไร่โดยชาวม้งตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา และใน พ.ศ. 2509 โครงการหลวง/เกษตรที่สูง ได้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ท้อ ลิ้นจี่ ข้าวโพด แครอท และไม้ดอกเมืองหนาว เป็นต้น แต่ต่อมาใน พ.ศ. 2515 ชาวม้งได้เริ่มหันไปปลูกลิ้นจี่อย่างจริงจัง และมีอัตราการขยายพื้นที่เพาะปลูกสูงมาก และในช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ชาวบ้านได้ใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตอย่างเข้มข้น

การทำสวนลิ้นจี่ โดยเฉพาะในช่วงแรกของการติดดอกออกผล จะต้องใช้น้ำมาก มิฉะนั้นแล้วจะได้ผลผลิตน้อย ผลจะเล็กและไม่สวย และขายไม่ได้ราคา นอกจากนั้น ช่วงการออกดอกและติดผล ประมาณเดือนมกราคมถึงเมษายน เป็นช่วงที่ต้นลิ้นจี่ต้องการน้ำมาก และช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงเวลาที่คนพื้นที่รอบต้องการน้ำในการเพาะปลูกถั่วเหลืองและถั่วลิสงในเขตพื้นที่ตอนกลาง และตอนปลายลุ่มน้ำ

8.2 บทสรุปรูปแบบการใช้น้ำ

เมื่อพิจารณาในประเด็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำแล้ว พอสรุปรูปแบบการใช้น้ำในพื้นที่ทั้ง 3 ส่วนของลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ได้ดังนี้ คือ

พื้นที่ตอนต้นน้ำ ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตอนต้นน้ำใช้น้ำประปาเพื่อการอุปโภคบริโภค และมีรูปแบบการใช้น้ำเพื่อการเกษตร 3 รูปแบบ คือ

ก. การทำฝายเล็กๆ กันน้ำในลำห้วยด้วยคอนกรีตหรือก้อนหิน แล้วต่อท่อน้ำออกไปยังพื้นที่สวนผักหรือสวนลิ้นจี่และใช้น้ำโดยตรงจากท่อ

ข. การสร้างบ่อพักน้ำ โดยสร้างฝายตามรูปแบบ ก. แล้วต่อท่อน้ำไปยังบ่อพักน้ำขนาดเล็กที่อยู่ในสวน และต่อท่อน้ำออกจากบ่อพักน้ำหรือใช้สปริงเกอร์ในการให้น้ำลิ้นจี่

ค. การขุดบ่อบาดาลน้ำลึก จะขุดกว้างประมาณ 100 เซนติเมตร ลึกประมาณ 30 เซนติเมตร (ตามความลาดชันของพื้นที่) เพื่อเป็นบ่อให้น้ำลึกขึ้นโดยการนำน้ำจากลำห้วยใส่ให้เต็มและทิ้งไว้ให้น้ำซึมลงดิน ทุก 7 วันจะเติมน้ำลงไป 1 ครั้ง รูปแบบนี้เป็นวิธีการใหม่ที่เริ่มทดลองใช้ในพื้นที่สวนลื่นจีของชุมชนบ้านผานกกกและบ้านคอยปุย

พื้นที่ตอนกลางน้ำ ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตอนกลางน้ำจะใช้น้ำประปาและน้ำบ่อหรือน้ำบาดาลในการอุปโภคและบริโภคในชีวิตประจำวัน และบางส่วนเริ่มหันมาซื้อน้ำดื่มกันบ้างแล้ว เพราะน้ำประปา/น้ำบ่อ/น้ำบาดาลมีสารปนเปื้อนมากขึ้น ไม่เหมาะต่อการดื่มกิน นอกจากนั้นยังสามารถแบ่งการใช้น้ำออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ

ก. การใช้น้ำเพื่อการเกษตร ชาวบ้านบางส่วนจะต่อน้ำจากลำน้ำแม่ตาช้างโดยตรงเข้าสวนลื่นจี บางคนใช้ระบบสปริงเกอร์ และบางคนจะขุดบ่อกักน้ำไว้ในสวน นอกจากนั้น ชาวบ้านบางคนใช้ระบบเหมืองฝายเพื่อเพาะปลูกข้าวและสวนลื่นจีด้วย

ข. การใช้น้ำของสถานประกอบการ มีอยู่หลายลักษณะด้วยกัน คือ 1.) การสร้างฝายกั้นน้ำเล็กๆ บริเวณต้นน้ำ แล้วนำท่อไปต่อน้ำมาเก็บไว้ในบ่อกักน้ำ 2.) การสร้างฝายกั้นลำน้ำแล้วสูบน้ำขึ้นมาเก็บไว้ในบ่อกักน้ำ 3.) การใช้ลำเหมืองเก่าของชาวบ้านในการส่งน้ำเข้ามาใช้ในสถานประกอบการ 4.) การใช้ลำเหมืองเก่าของชาวบ้านด้วยการต่อท่อจากลำเหมืองเข้าสู่บ่อกักน้ำ 5.) การเปลี่ยนทิศทางการเดินน้ำเพื่อให้ไหลเข้าสู่พื้นที่ของตนเอง และ 6.) การทำฝายกั้นน้ำเพื่อให้เกิดความชุ่มชื้นในบริเวณสนามหญ้าและสวนไม้ดอกไม้ประดับ

พื้นที่ตอนปลายน้ำ ชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณตอนปลายน้ำส่วนใหญ่จะใช้น้ำประปาที่สนับสนุนโดยกรมอนามัยเพื่อการอุปโภคและบริโภคในชีวิตประจำวัน แต่ชาวบ้านบางส่วนก็ยังคงใช้น้ำบ่อหรือน้ำเหมืองฝายในการอุปโภคบริโภคอยู่ นอกจากนั้น ชาวบ้านบางส่วนยังหันมาซื้อน้ำดื่มด้วยในพื้นที่ตอนปลายลุ่มน้ำ ส่วนบริเวณที่อยู่ติดกับคลองชลประทานแม่แตง ได้กลายเป็นพื้นที่ที่มีบ้านจัดสรรผุดมาขึ้นอย่างหนาแน่นหลายโครงการ และปัจจุบันได้มีการสร้างถนนวงแหวนรอบคลองชลประทานแม่แตง ตัดผ่าน ปัจจุบันแทบจะไม่มีพื้นที่นาเหลืออยู่ในพื้นที่ตอนปลายลุ่มน้ำอีกเลย และกลายเป็นชุมชนเมืองไปในที่สุด

8.3 บทสรุปกรณีศึกษา

กรณีศึกษา 3 หมู่บ้านในกลุ่มน้ำแม่ตาช้างได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนบทที่อาศัยอยู่ใกล้เขตตัวเมือง โดยภาพในอดีตที่มักมองว่าสังคมชนบทเป็นสังคมของชาวนาและชาวบ้านทั้งหมดดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการทำการเกษตรนั้นเริ่มเลือนหายไปในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ปัจจุบันประชากรกว่าครึ่งหนึ่งได้หันไปประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร และคนรุ่นหนุ่มสาวก็ได้

หันหลังให้กับอาชีพการเกษตรแล้ว และต่างก็มุ่งไปประกอบอาชีพรับจ้างและบริการในตัวเมือง เชียงใหม่

อย่างไรก็ตาม รากของการจัดการทรัพยากรของคนล้านนายังคงปรากฏร่องรอยให้เห็นจากการจัดการ “ของหน้าหมู่บ้าน” ที่เป็นทรัพย์สินร่วมของชุมชนในหลายรูปแบบ แต่การจัดการเหล่านี้ก็เป็นการจัดการภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและเป็นการจัดการร่วมระหว่างชุมชนหมู่บ้าน 2 – 3 หมู่บ้านเท่านั้น เมื่อสถานการณ์ความขาดแคลนน้ำในระดับลุ่มน้ำเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ทำให้ชุมชนหมู่บ้านต้องปรับตัวกันอย่างขนานใหญ่ ความพยายามก่อตั้ง “คณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง” นับเป็นการปรับตัวของชุมชนหมู่บ้านในระดับลุ่มน้ำที่ได้สร้างเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้างเพื่อการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งพอสรุปให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจ-สังคมและการจัดการทรัพยากรร่วมของกรณีศึกษา 3 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่บ้านคอยปุย เป็นหมู่บ้านมี 1 ใน 3 หมู่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตอนน้ำลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ในอดีตลักษณะทางเศรษฐกิจจะอยู่ในภาคการเกษตรเป็นหลัก การผลิต เพื่อยังชีพ แต่เมื่อบ้านคอยปุยได้เปลี่ยนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ อาชีพหลักจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เป็นภาคการเกษตร กลายมาเป็นค้าขายเป็นหลัก อาชีพและรายได้หลักของชุมชนบ้านคอยปุย คือ การค้าขาย ที่เป็นร้านค้าขายของที่ระลึกแผลงลอยขายของ ร้านอาหาร ฯลฯ เป็นเงินถึง 80 % ของรายได้ของชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน รองลงมาก็คือ การทำการเกษตร และการท่องเที่ยว

การใช้น้ำของบ้านคอยปุย ไม่มีปัญหาเลย เนื่องจากอยู่ในบริเวณต้นน้ำ รูปแบบการใช้น้ำจะมีอยู่ 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ การใช้น้ำเพื่อการเกษตร และการใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภค การใช้น้ำทั้ง 2 ลักษณะนั้น จะอาศัยลำห้วยสาขาของน้ำแม่ปาน ซึ่งเป็นสายน้ำหลักของน้ำแม่ตาช้าง ลำห้วยสาขาของน้ำแม่ปาน ไทร โดยจะใช้ร่วมกับหมู่บ้านผานกกก ซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าม้งเหมือนกัน และใช้ร่วมกับชาวบ้านตำบลบ้านปางหลาย

รูปแบบการใช้น้ำของบ้านคอยปุยมี 3 ลักษณะคือ 1) การทำฝายเล็กๆ กั้นน้ำในลำห้วยด้วยคอนกรีตหรือก้อนหิน แล้วต่อท่อออกมาเพื่อส่งน้ำเข้าสวนล้นจี่โดยตรง 2) การขุดบ่อพักน้ำ มีทั้งที่ขุดแบบถาวร โดยใช้ปูนซีเมนต์และแบบไม่ถาวรเป็นบ่อดิน 3) ขุดบ่อรอบต้นล้นจี่ เพื่อเป็นบ่อให้น้ำล้นจี่ ชาวบ้านจะเติมน้ำลงไปบ่อทุกๆ 7 วัน

บ้านคอยปุยมีการจัดการคณะกรรมการดูแลอนุรักษ์สายน้ำ โดยจะมีการแบ่งดูแลลำห้วยหลักภายในหมู่บ้าน 3 ลำห้วย คือ ห้วยอีค่าง ห้วยเตาหิน ห้วยฟ้าแดง ซึ่งจะเป็นลำห้วยสาขาของสายน้ำแม่ปาน ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาหลัก ของน้ำแม่ตาช้าง ชาวบ้านแบ่งกันดูแลลำห้วยละ 3 คน และจะดูแลสายน้ำแม่ปานที่ไหลมาจาก 3 ห้วย ข้างต้น อีก 2 คน รวมจะมีคณะกรรมการดูแลสายน้ำ 8 คน การคัดเลือกคณะกรรมการดูแลสายน้ำจะคัดเลือกจากชาวบ้านที่มีพื้นที่การเกษตรที่

ใช้น้ำนั้น ๆ เป็นหลัก และหมุนเวียนกันเป็นคณะกรรมการดูแล เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นกับการใช้น้ำลำห้วยไหน คณะกรรมการที่ถูกคัดเลือกก็จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย

บ้านแม่สะเหนือ เป็นหมู่บ้านคนเมืองที่ตั้งอยู่ในเขตตอนกลางน้ำ ปัจจุบันพื้นที่นากว่าร้อยละ 80 ได้ขายให้กับคนภายนอกหมด ทำให้ชาวบ้านเพียงร้อยละ 35 ยังประกอบอาชีพเกษตรอยู่ ส่วนชาวบ้านที่เหลือนอกนั้นประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขาย

จากการขายพื้นที่นาและการประกาศเขตพื้นที่อุทยานฯ ทับที่ทำกินของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้ถากถางพื้นที่ป่าที่เคยทำไร่ในอดีตรื้อและทำการปลูกไม้ผลและพืชผักต่างๆ อย่างต่อเนื่อง และหยุดการหมุนเวียนพื้นที่ไร่ เพราะไม่สามารถทำได้ เนื่องจากอยู่ในพื้นที่อุทยานฯ ส่วนการเพาะปลูกพืชอย่างต่อเนื่องในพื้นที่หนึ่งๆ นั้น ก็เพื่อแสดงการครอบครองพื้นที่ อันจะนำมาซึ่งการได้เอกสารสิทธิ์ในอนาคต

ปัจจุบันชุมชนบ้านแม่สะยังมี “ของหน้าหมู่บ้าน” หรือทรัพย์สินร่วมที่ชาวบ้านยังใช้จารีตประเพณีในการจัดการอยู่ คือ ระบบเหมืองฝายและป่าชุมชน โดยระบบเหมืองฝายนั้น ชาวบ้านยังมีการเลี้ยงฝายและฝายน้ำอยู่ และจะมีการเก็บเงินจากสมาชิกเพื่อนำไปซื้อเครื่องประกอบพิธีเช่น ไห้ว และการระดมแรงงานเพื่อการซ่อมแซมรักษาระบบเหมืองฝายด้วย

สำหรับป่าชุมชนนั้น ชาวบ้านได้ช่วยกันกันเขตพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อป้องกันการบุกรุกจากทั้งคนภายในและภายนอกชุมชน และมีกฎระเบียบแบบไม่มีลายลักษณ์อักษรในการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน เป็นการอนุญาตให้ใช้อุปโภคและบริโภคได้ภายในครัวเรือน แต่ไม่อนุญาตให้ใช้ประโยชน์ในเชิงค้าขาย

บ้านไร่ เป็นหมู่บ้านคนเมืองที่ตั้งอยู่ในเขตตอนปลายน้ำ เนื่องจากประชากรหนาแน่นมาก ชาวบ้านจึงมีการสร้างบ้านพักอาศัยโดยมีพื้นที่บริเวณบ้านแคบมาก และพื้นที่นาที่เคยอยู่ล้อมรอบหมู่บ้าน ปัจจุบันได้ถูกขายไปถึงร้อยละ 80 ของพื้นที่นาเดิม และพื้นที่เหล่านี้ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นบ้านจัดสรรและบ้านพักอาศัยไปหมดแล้ว

ในปัจจุบันอาชีพของชาวบ้านไร่เหนือมีความหลากหลายมากขึ้น โดยประชากรกว่าร้อยละ 50 หันไปประกอบอาชีพรับจ้างนอกภาคการเกษตร และมีเพียงร้อยละ 10 ของประชากรที่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่

ปัจจุบัน ชาวบ้านไร่มีทรัพย์สินร่วมที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำอยู่ 2 อย่าง คือ น้ำเหมืองฝายและน้ำประปาหมู่บ้าน โดยระบบเหมืองฝายมีมานานหลายร้อยปีมาแล้ว และมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ซับซ้อน เช่น มีระบบการระดมแรงงานที่เรียกว่า “ลุมลา” และ “ปิ่นตำ”, มีการระดมเงินเพื่อเลี้ยงฝาย, และมีการเลือกตั้ง “แก่เหมืองแก่ฝาย” เป็นต้น

ส่วนการจัดการน้ำประปานั้น เป็นทรัพย์สินร่วมที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2540 และชาวบ้านได้เลือกตั้งคณะกรรมการประปาหมู่บ้านขึ้นมาเพื่อดำเนินการบริหารควบคุมดูแลการติดตั้งและจ่ายน้ำให้กับสมาชิก นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีการเข้าถือหุ้นกองทุนประปาหมู่บ้านและสร้างกฎระเบียบข้อบังคับมาใช้กับสมาชิกด้วย

8.4 ความหลากหลายในการปรับตัวของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

การปรับตัวของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ในการจัดการทรัพยากรน้ำ โดยเริ่มจากการจัดการระดับปัจเจกชน ที่ต้องหาทางเลือกที่ต้องพึ่งตนเองและปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการน้ำของตนเองใหม่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำการเกษตรของตน ไปสู่ระดับชุมชน ผู้วิจัยได้นิยามคณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้างในฐานะความเป็นชุมชน เป็นชุมชนที่พยายามเข้าไปจัดการความขัดแย้งในการใช้น้ำภายในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง การปรับตัวที่มีลักษณะเป็น “เครือข่าย” ของแต่ละส่วนในลุ่มน้ำแม่ตาช้างทั้งที่เป็นกลุ่มต้นน้ำ กลางน้ำปลายน้ำ และสถานประกอบการต่างๆ นับเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับการเปิดพื้นที่ทางสังคม และการสร้างตัวตนของคนในลุ่มน้ำ ทั้งในแง่ของความเป็นชาติพันธุ์หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในรูปแบบอื่นๆ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ นอกจากจะเป็นการรวมตัวกันของชุมชนท้องถิ่นในระดับลุ่มน้ำที่ก้าวข้ามอคติในเรื่องชาติพันธุ์และสถานภาพทางเศรษฐกิจ-สังคมแล้ว ยังเป็นความพยายามที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรร่วมกับรัฐ โดยทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรลุ่มน้ำอีกด้วย

นอกจากมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายการรวมกันเป็น “คณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง” ทางกลุ่มได้พยายามหาข้อตกลงร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นนั้นเป็นเครื่องมือในการสร้าง “วัฒนธรรมการจัดการที่เน้นการแบ่งปัน” เกิดการร่างกติกา การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตลุ่มน้ำแม่ตาช้าง (รายละเอียดโปรดดู ภาคผนวก ๘) การใช้เป็นการปรับตัว จากการที่ใช้น้ำอย่างเสรีไม่ระมัดระวัง กฎเกณฑ์ เปลี่ยนมาเป็นผู้ใช้น้ำทุกส่วนหันหน้าเข้ามาแลกเปลี่ยนแนวความคิดในการจัดการทรัพยากร ตลอดจนร่วมกันกำหนดการใช้ การอนุรักษ์, และการเข้าถึงน้ำอย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ กระบวนการสร้างกติกาเป็นการพยายามหาข้อตกลงร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ด้วยการใช้อกติกาเป็นเครื่องมือในการสร้างวัฒนธรรมการจัดการทรัพยากรน้ำที่เน้นการแบ่งปัน จนถึงระดับลุ่มน้ำที่สร้างเป็นเครือข่ายที่หลากหลาย ที่มีการปรับเปลี่ยนการทำงานโดยแสวงหาแนวร่วมในการขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย และหนุนเสริมกิจกรรมที่เครือข่ายร่วมกันทำ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายนั้นต้องอาศัยหลายฝ่ายมาร่วมมือกันเสนอข้อเรียกร้องที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีการสร้างเครือข่าย 2 ระดับคือ

การสร้างเครือข่ายภายใน(ระหว่างชุมชนผู้ใช้น้ำในกลุ่มน้ำเดียวกัน)และการสร้างเครือข่ายภายนอก (ระหว่างกลุ่มน้ำ) ซึ่งการปรับตัวทั้ง 3 ระดับ แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนการเข้าถึงทรัพยากรน้ำ ของชุมชนที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว เป็นพลวัต และเป็นไปตามบริบทและสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ออกไป และจะเป็นกระบวนการที่ไม่สามารถหาข้อสรุปที่ตายตัวได้ หากแต่มีการปรับเปลี่ยนและ สร้างใหม่อยู่เสมอ

8.5 ปัญหาและอุปสรรค การจัดการเชิงสถาบันของคณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง

การทำงานของที่ผ่านมาได้มีการทำกิจกรรมที่ต่อเนื่องหลากหลายรูปแบบ เพื่อนำไปสู่การ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำ ในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งได้ผ่อนคลายลงมาก จากที่มีการปะทะใช้อาวุธเข้าทำร้ายกัน จากที่คนเมืองพื้นราบขัดแย้งกับคนม้งบนที่สูง ไม่ไปมาหาสู่คอยแต่กล่าวหาซึ่งกันและกัน หันมาเจรจา แก้ไขปัญหาร่วมกันในลักษณะเครือข่าย เป็นสถาบันในการจัดการร่วม ซึ่งถือว่าเป็นผลประสบความสำเร็จเบื้องต้นทำให้คณะกรรมการ เป็นที่รู้จักและสามารถมีบทบาทเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขความขัดแย้งร่วมกับหน่วยงานรัฐในพื้นที่ ความขัดแย้งหลายๆกรณี บางส่วนก็ประสบผลสำเร็จสามารถแก้ปัญหาจนมีข้อสรุปร่วมกันได้ บางกรณีกำลังอยู่ในช่วงการดำเนินงาน บางกรณีมีปัญหาและอุปสรรคไม่สามารถแก้ไขได้สามารถสรุป เป็น 4 ประเด็นคือ 1) ความหลากหลายของกลุ่มคนในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง มีกลุ่มคนภายนอกชุมชนเข้ามาใช้ประโยชน์จากน้ำแม่ตาช้างเป็นจำนวนมาก มีทั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นายทหาร ตำรวจ ยศ ตั้งแต่ระดับนายพันถึงนายพล กลุ่มคนเหล่านี้มีสถานภาพ ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองสูงกว่า ชาวบ้านที่เป็นคนท้องถิ่นเดิมมาก เมื่อเกิดกรณีความขัดแย้งกับกลุ่มคนเหล่านี้การขอความร่วมมือ ในการแก้ไขปัญหาไม่ค่อยได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร 2) ข้อจำกัดของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นผลสืบเนื่องจากข้างต้น เนื่องจากข้าราชการในพื้นที่ตั้งแต่ระดับปกครองท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด ไม่สามารถประสานขอความร่วมมือหรือจัดการกับสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ 3) การรับรู้ และกระจายข่าวสารการทำงานและกิจกรรมของคณะกรรมการ ไม่ทั่วถึงทั้งลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จะรู้แต่เพียงกลุ่มแกนนำชุมชน และบางหมู่บ้านที่มีสถานการณ์ความขัดแย้งที่รุนแรงและเกิดขึ้นเป็นประจำ 4) การลดลงของฐานสมาชิกในคณะกรรมการ และชาวบ้านที่เป็นแนวร่วมได้ทำงานขัดแย้งกับ หน่วยงานราชการบางหน่วย เนื่องจากคณะกรรมการฯมองว่า ยังทำงานไม่เต็มที่ ไม่ทำตามคำร้องเรียน ของชุมชน และจงใจเข้าข้างกลุ่มสถานประกอบการ ประกอบกับการทำงานของคณะกรรมการฯ บางเรื่องเข้าไปขัดแย้งกับนโยบายรัฐที่เป็นนโยบายสาธารณะ ที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมรวมทั้ง เกิดกระแสข่าวว่า คณะกรรมการเป็น องค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) และถูกมองว่าคณะกรรมการฯไม่ให้

ความร่วมมือกับทางราชการ ทำให้คณะกรรมการ ที่เป็นสมาชิกอบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และ ชาวบ้านบางส่วนได้ลาออกจากการเป็นคณะกรรมการ

8.6 ข้อเสนอแนะการจัดการเชิงสถาบันในการจัดการทรัพยากรร่วม

ในการวิเคราะห์เชิงสถาบันของทรัพยากรร่วม ไม่ว่าดิน น้ำ ป่า เราไม่สามารถที่จะใช้เป็นตัวแบบในการวิเคราะห์ทรัพยากรประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือใช้กับชุมชนใดชุมชนหนึ่งได้ ต้องคำนึงถึงบริบทต่างๆเพื่อจะได้เข้าใจกระบวนการ ขั้นตอน ปัญหาและอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นได้ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัย พยายามแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดบางประการของการจัดการเชิงสถาบัน ในการจัดการทรัพยากรร่วม โดยใช้กรณีศึกษากลุ่มน้ำแม่ตาช้างเป็นกรณีศึกษาดังนี้

1. ประเด็นแรกสุดที่ต้องคำนึงถึงการในการวิเคราะห์ คือต้องทำความเข้าใจโครงสร้างทางกายภาพของทรัพยากร เช่น ขนาด ขอบเขต ประชากร ผู้ใช้ทรัพยากรในพื้นที่ และคุณสมบัติอื่นที่เกี่ยวข้อง ที่ทำให้เกิดความขาดแคลน รวมทั้งกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับทรัพยากรนั้นๆว่ามีใครบ้าง ถ้าเป็นกรณีกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อันดับแรกต้องทราบถึงขอบเขตของกลุ่มน้ำ (Boundary) ว่าครอบคลุมพื้นที่เท่าไร จากไหนถึงไหนบ้าง ในที่นี้คือ ขอบเขตกลุ่มน้ำแม่ตาช้างครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ (อำเภอเมือง อำเภอแม่ริม อำเภอหางดง) 6 ตำบล 24 หมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่จะอยู่อำเภอหางดง พื้นที่ภายในกลุ่มน้ำประมาณ 127 ตารางกิโลเมตร ความยาวของสายน้ำ ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำประมาณ 20 กิโลเมตร (ดูภาคผนวก ข แผนที่กลุ่มน้ำแม่ตาช้างปัจจุบัน) อันดับต่อไปต้องทราบถึงประชากรผู้ใช้น้ำว่ามีใครบ้าง มีกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake Holder) ก็กลุ่มประมาณเท่าไร เช่น กลุ่มน้ำแม่ตาช้างมีกลุ่มผู้ใช้น้ำ 3 ส่วนคือส่วนต้นน้ำ เป็นคนชาวเขาเผ่าม้ง 3 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะใช้ทำสวนลิ้นจี่ ส่วนตอนกลางเป็นคนพื้นราบ มีอยู่ด้วยกัน 11 หมู่บ้านมีกลุ่มผู้ใช้น้ำหลัก คือ กลุ่มสถานประกอบการ เช่น รีสอร์ท บ้านจัดสรร โรงแรม บ้านพักตากอากาศ และสวนเกษตรขนาดใหญ่ เป็นต้น กลุ่มของชาวบ้านที่ใช้ทำการเกษตร เช่น ทำสวนลิ้นจี่ ลำไย และปลูกชาโยตี้ เป็นต้น ส่วนของตอนปลาย เป็นคนพื้นราบ ทั้งหมดมีอยู่ด้วยกัน 8 หมู่บ้าน ผู้ใช้น้ำแบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก เช่นกันคือกลุ่มบ้านจัดสรร และชาวบ้านที่ทำการเกษตรกรรม เช่นทำนา ลำไย ถั่วเหลือง ถั่วลิสง โดยอาศัยน้ำจากเหมืองฝาย เป็นต้น สุดท้าย คุณสมบัติอื่นที่เกี่ยวข้องรวมทั้งสภาวะทำให้ทรัพยากรขาดแคลนในที่นี้คือ รูปแบบการใช้น้ำของกลุ่มต่างๆที่มีหลากหลายทำให้เกิดภาวะการขาดแคลนน้ำ เช่น กลุ่มคนต้นน้ำ สวนใหญ่ทำสวนลิ้นจี่ ใช้น้ำโดยตรงจากท่อ การสร้างบ่อพักน้ำในสวนและใช้สปริงเกอร์ในการให้น้ำลิ้นจี่ พื้นที่ตอนกลางน้ำมีการใช้น้ำ 2 ส่วนหลักคือ การใช้น้ำเพื่อการเกษตร ใช้ระบบท่อและบางส่วน ระบบเหมืองฝายเพื่อเพาะปลูกข้าวและสวนลิ้นจี่ด้วย การใช้น้ำของสถานประกอบการต่างๆ พื้นที่ตอนปลายน้ำ ส่วนใหญ่ใช้ระบบเหมืองฝาย ให้แก่ชาวนาและ บ้านจัดสรร

2. พิจารณาถึงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งการเมืองระดับท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้จะทำให้เราได้รับทราบถึง จิตจำกัคของทรัพยากรมีมากน้อยเพียงใด ผลประโยชน์ในด้านต่างๆมีลักษณะเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ที่สำคัญโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของแต่ละกลุ่มมีลักษณะ เช่นไร การเข้าถึงทรัพยากรแต่ละกลุ่มเท่าเทียมกันหรือไม่ กรณีของกลุ่มน้ำแม่ตาช้างมีความชัดเจนตามประเด็นนี้มาก หากพิจารณาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์การใช้น้ำ การถือครองที่ดินและระบบการผลิตจะพบว่า สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม ของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันมาก โดยเฉพาะส่วนตอนกลางของกลุ่มน้ำแม่ตาช้างที่มีคนนอกชุมชนเข้าอาศัยอยู่ทั้งระดับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นายทหาร ตำรวจระดับนายพันจนถึงนายพล กลุ่มนายทุน เจ้าของรีสอร์ท บ้านจัดสรร โรงแรม (รายละเอียดดูหัวข้อความหลากหลายของคนในกลุ่มน้ำ บทที่ 6) กลุ่มคนเหล่านี้มีฐานอำนาจทางสังคมสูง การเมืองระดับท้องถิ่น ไม่สามารถจะบังคับหรือจัดการกับคนกลุ่มนี้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพได้ เป็นผลสืบเนื่องทำให้ การขอความร่วมมือหรือการสร้างการมีส่วนร่วม ที่เป็นการจัดการร่วม(Co-management) การดำเนินการค่อนข้างจะยากหรือต้องใช้ระยะเวลาในการสร้างการมีส่วนร่วม สถานภาพทางสังคมที่เหลื่อมล้ำกันมากเช่นนี้ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การจัดการเชิงสถาบันที่คณะกรรมการฯ ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกรณีของสถานประกอบการกับเกษตรกรผู้ใช้น้ำได้ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

3.การพิจารณาถึง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่ชุมชนสร้างขึ้นมีลักษณะเช่นไร เกิดขึ้นในสภาวะการใด ใช้ได้ผลหรือไม่อย่างไร และมีผลกระทบต่อแรงจูงใจของสมาชิกชุมชนในการจัดการทรัพยากรอย่างไร ในกลุ่มน้ำแม่ตาช้างในระยะแรกของการจัดตั้งคณะกรรมการ (พ.ศ.2541-2545) ยังไม่มีกฎ ระเบียบหรือข้อตกลงร่วมในการจัดการน้ำ ในกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง หลังจากมีการจัดตั้งคณะกรรมการฯในช่วงมี 2544 เริ่มมีกฎ ระเบียบในการควบคุมดูแลทรัพยากรบ้าง เช่น ชาวมังในส่วนต้นน้ำมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลสายน้ำย่อยภายในหมู่บ้าน มีการจัดทำแนวกันไฟรอบส่วนตอนปลายน้ำ เกิดการตื่นตัวจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์เพื่อเข้าไปมีบทบาทในการดูแลป่าต้นน้ำและสำรวจป่าเพื่อตรวจสอบการบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินในเขตป่า แต่โครงสร้างยังหลวมและการทำงานยังไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร การบังคับใช้ระเบียบและกฎเกณฑ์ยังอยู่ในวงแคบอยู่ จนช่วงปลายปี 2546 มีการร่างกติกาการใช้น้ำของคณะกรรมการกลุ่มน้ำแม่ตาช้างที่ถูกร่างขึ้นมาโดยตัวแทนของกลุ่มผู้ใช้น้ำทั้งสามส่วน มีการดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากข้อสรุปแต่ละหมู่บ้าน มาเป็นแต่ส่วนของ จนมาสรุปร่วมกันเป็นข้อตกลงกลุ่มน้ำ รวมทั้งให้นักวิชาการสังเคราะห์หาจุดบกพร่องและความเป็นไปได้ในการใช้กติการ่วมกัน ขั้นตอนในช่วงนี้กำลังอยู่ในส่วนของการทำประชาพิจารณ์อยู่ การนำไปใช้ต้องผ่านขั้นตอนทางราชการก่อน คือ ต้องนำเข้าสู่อบต.เพื่อผลักดันให้สามารถเป็นกฎของท้องถิ่นที่สามารถบังคับใช้ได้จริง

ประเด็นการจัดการเชิงสถาบัน โดยเฉพาะการจัดการลุ่มน้ำ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการใช้น้ำ ต้องมีสถานะและบทบาททางสังคม ความเท่าเทียมหรือใกล้เคียงกัน แต่กลุ่มผู้ใช้น้ำในลุ่มน้ำแม่ตาช้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการเข้าถึงทรัพยากรไม่เท่าเทียมกัน มีความเหลื่อมล้ำกันมาก ไม่มีส่วนในการทำกิจกรรมกลุ่ม บางสถานการณ์ลอบตัวเหนือกฎหมาย ไม่สามารถนำไปใช้ในแต่ละลุ่มน้ำได้ ถ้าไม่เข้าใจถึงบริบททาง สังคม เศรษฐกิจ พฤติกรรมของกลุ่มผู้ใช้น้ำในระดับต่างๆ รวมทั้งการเมืองระดับท้องถิ่น ที่สำคัญหากไม่ได้รับความร่วมมือหรือแรงสนับสนุนจากรัฐ การจัดการร่วม(Co-management) ที่แสวงหาความร่วมมือจากหลายส่วนจะไม่สามารถทำสำเร็จได้ตามเป้าหมาย

8.7 ข้อค้นพบที่สำคัญ

การศึกษาได้ข้อค้นพบที่สำคัญ 3 ประเด็น คือ

1. ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน

นับเป็นอำนาจหรือความสามารถของชุมชนในการตอบโต้อำนาจที่อยู่ภายนอกชุมชน แต่ความเป็นชุมชนนั้น ก็ไม่ควรมองว่าเป็นเรื่องของความกลมกลืนหรือสมานฉันท์ของคนภายในชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงการสร้างกลไกในการจัดการความขัดแย้ง ไม่ว่าจะมีความขัดแย้งกับรัฐ ชุมชนอื่น หรือแม้แต่ภายในชุมชนเอง

แต่ภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันที่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมได้ถูกชุมชน “ผู้มาใหม่” สอดแทรกเข้ามาอาศัยอยู่ด้วย ทั้งภายในพื้นที่ของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมและพื้นที่ระหว่างชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ทำให้มีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร) มีความหลากหลายมากขึ้นกว่าเดิมที่มีเพียงแต่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมเท่านั้น การกีดกันหรือปิดกั้น “ผู้มาใหม่” มิให้เข้ามามีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการนั้น จึงเป็นการร่วมมือกันระหว่างชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม หน่วยงานของรัฐ ตลอดจนชุมชนที่เข้ามาอาศัยอยู่ใหม่ อาทิเช่น ชุมชนสถานประกอบการในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง เพื่อแสวงหาแนวทางในการบริหารจัดการร่วมกันว่าแต่ละฝ่ายจะมีบทบาทหน้าที่อย่างไร โดยผ่านการเจรจาต่อรองเพื่อหาข้อตกลงร่วม เมื่อพิจารณาตามนัยดังกล่าวนี้แล้ว ความเป็นชุมชน จึงเป็นความสัมพันธ์ในการจัดการทรัพยากรของกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์กลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม, ชุมชนผู้มาใหม่, ตลอดจนหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ในขอบเขตลุ่มน้ำทางกายภาพหนึ่งๆ

การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้างในนาม “คณะกรรมการศึกษาฟื้นฟูและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้าง” เป็นการรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีแนวคิดแตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มต้นน้ำต้องการ

ใช้น้ำเพื่อการเกษตรและใช้ภายในครัวเรือน และมีแนวคิดในเรื่องการจัดการน้ำที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมประเพณีอยู่ นอกจากนี้ ยังมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ ที่ต้องการแสดงตัวตนให้สาธารณชนได้รับทราบ และจะนำมาซึ่งการได้รับ “ฉันทานุมัติ” ให้อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ต้นน้ำได้ ส่วนกลุ่มกลางน้ำ โดยเฉพาะกลุ่มสถานประกอบการ มีแนวคิดที่น้ำเป็นต้นทุนการผลิตและเป็นทรัพยากรเปิดเสรี และเป็นกลุ่มที่มีอำนาจในการใช้น้ำเหนือทุกกลุ่ม ส่วนกลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวเป็นกลุ่มอนุรักษ์นั้น ต้องการให้รัฐรักษากฎหมายอย่างเคร่งครัด ต้องการให้ผู้นุ้กรุกป่าอนุรักษ์ทุกคนถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย และกลุ่มปลายน้ำ ซึ่งเป็นคนพื้นราบและมีตัวแทนกลุ่มเป็นหัวหน้าเหมืองฝายนั้น ต้องการใช้น้ำเพื่อทำการเกษตรและใช้ภายในครัวเรือน เป็นกลุ่มที่เรียกร้องให้นำหลักการแบ่งปันและเป็นธรรมในการจัดการน้ำเหมืองฝายมาใช้จัดการทรัพยากรน้ำทั้งลุ่มน้ำ

ดังนั้นภาพปรากฏที่มักจะเห็นในเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้างก็คือ การโต้แย้งปรึกษาหารือ และแสวงหาแนวทางร่วมกันในเรื่องแนวทางหรือวิธีการจัดการแก้ไขปัญหาภายในกลุ่ม เพราะมีจุดยืนและผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน ทำให้หลายคนอาจจะตีความว่าชุมชนไม่มีความเข้มแข็งและไม่มีศักยภาพ แต่ถ้ามองอีกมุมหนึ่ง ก็สามารถตีความได้ว่าชุมชนได้สร้างกลไก คือ คณะกรรมการฯ ในการจัดการแก้ไขความขัดแย้งโดยผ่านการเจรจาต่อรองเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน

นอกจากนั้น การสร้างข้อตกลงร่วมของชุมชนลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาใช้ในการจัดการทรัพยากร ซึ่งนอกจากจะเป็นปฏิกิริยาตอบโต้และต่อรองกับพลังอำนาจของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมแล้ว ยังเป็นความพยายามในการสร้างความชอบธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรโดยชุมชนลุ่มน้ำอีกด้วย

2. การปรับใช้และการผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่

แม้ว่าชาวบ้านส่วนหนึ่งยังคงมีองค์ความรู้ท้องถิ่นอยู่ แต่โอกาสที่จะถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นต่อไปมีน้อย เพราะเยาวชนให้ความสนใจต่อการศึกษาที่รัฐจัดทำให้ซึ่งเป็นองค์ความรู้แบบสมัยใหม่ (เชิงวิทยาศาสตร์) คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่มีความรู้สึกที่ว่าองค์ความรู้ท้องถิ่นนั้นด้อยกว่าองค์ความรู้วิทยาศาสตร์

อย่างไรก็ตาม ชุมชนในลุ่มน้ำแม่ตาช้างก็ยังคงมีระบบการจัดการทรัพยากรโดยการใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นอยู่ ซึ่งสามารถสืบสาวจากข้อมูลเชิงประจักษ์ของ “ของหน้าหมู” เช่น ระบบเหมืองฝาย, น้ำประปาหมู่บ้าน, และ ป่าชุมชน เป็นต้น ของหน้าหมูเหล่านี้จะมีระเบียบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับหน้าและสิทธิของผู้ใช้ประโยชน์ที่ส่วนมากเป็นข้อตกลงแบบไม่มีลายลักษณ์อักษร อย่างไรก็ตาม

“ของหน้าหมู่บ้าน” นี้เป็นระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชนหมู่บ้านและชุมชนชาติพันธุ์อยู่ ยังมีได้ขยายให้เป็นระบบทรัพย์สินร่วมของทุกชุมชนหมู่บ้าน/ชาติพันธุ์ในกลุ่มน้ำ

ประเด็นการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร โดยการผสมผสานกับองค์ความรู้แบบสมัยใหม่ นับเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะค้นหาว่าชาวบ้านจะใช้วิธีการอย่างไรที่จะทำให้คนภายนอก (สถานประกอบการที่เพิ่งมาอาศัยอยู่ในพื้นที่กลุ่มน้ำ) ได้รับความรู้และยอมรับกฎเกณฑ์เชิงจารีตที่ชาวบ้านใช้อยู่ และการเจรจาต่อรองระหว่างคนท้องถิ่นดั้งเดิมและคนภายนอกที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่จะดำเนินไปในทิศทางใด

แนวทางที่ผู้นำท้องถิ่นมักจะนำเสนอในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในระดับลุ่มน้ำ คือ การแสวงหาข้อตกลงร่วมที่ทุกฝ่ายเห็นด้วย โดยข้อตกลงร่วมนี้ไม่ได้ห้ามไม่ให้คนภายนอกที่เข้ามาอยู่อาศัยในท้องถิ่นมาเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ แต่ชุมชนท้องถิ่นต้องมีสิทธิในการกำหนดก่อน เมื่อคนอื่นเข้ามาอาศัยอยู่ด้วย ก็ไม่ได้ผลักไสไล่ส่ง แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎกติกาของชุมชนท้องถิ่นที่เน้นการแบ่งปันและเป็นธรรม ไม่ใช่แบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา คนที่ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นคนกลุ่มไหนต้องปรับตัวเข้าหากัน ต้องพูดคุยเจรจาต่อรองกันหาวิธีการจัดการทรัพยากรที่สามารถใช้ได้ไปจนชั่วลูกชั่วหลาน

ชุมชนในกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยเฉพาะชุมชนในเขตตอนปลายลุ่มน้ำ ได้นำเอาหลักการพื้นฐานของระบบเหมืองฝายมาประยุกต์ใช้ในการจัดสรรทรัพยากรน้ำในระดับลุ่มน้ำ นั่นคือหลักการแบ่งปันและเป็นธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ใช้น้ำและถือว่าทรัพยากรน้ำเป็นทรัพย์สินร่วมของทุกคน ที่ต้องมีกฎเกณฑ์กำหนดสิทธิและหน้าที่ให้แก่สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตาม

ถึงกระนั้นก็ตาม แม้ว่าหลักการนี้จะเป็นที่ยอมรับกันของทุกฝ่ายว่าเป็นหลักการที่ดี แต่ก็มีเอกชนทั้งที่อยู่มาแต่เดิมและผู้มาอยู่ใหม่บางคนยังคิดว่าทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรเปิดเสรี กลุ่มคนพวกนี้จึงมักเกิดความขัดแย้งกับกลุ่มผู้ใช้น้ำตอนปลายลุ่มน้ำ และต้องมีการเปิดเวทีเจรจาต่อรองการแบ่งปันน้ำกันอยู่หลายครั้ง โดยคณะกรรมการ ได้กลายเป็นกลไกที่จะเปิดช่องให้คู่กรณีได้มาเจรจาต่อรองกัน นอกจากนั้น ในการเจรจาต่อรองกัน ต้องอาศัยคนกลางเข้ามาระงับหรือไกล่เกลี่ยกรณีพิพาท ซึ่งอาจจะแต่งตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้าน, กำนัน, นายอำเภอ, นักวิชาการ, หรือองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งก็แล้วแต่ว่าความขัดแย้งนั้นมีความรุนแรงแค่ไหนและคู่กรณีเป็นใคร

ส่วนองค์ความรู้ของคนบนพื้นที่สูงนั้น ได้ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นและผสมผสานองค์ความรู้สมัยใหม่มาใช้ในการอนุรักษ์รักษาป่าด้วย โดยชาวม้งได้สร้างกิจกรรมปลูกกล้วยป่าในพื้นที่ต้นน้ำ, และทำแนวกันไฟในช่วงฤดูแล้ง โดยการดำเนินกิจกรรมนี้ได้ประยุกต์ใช้ พิธีกรรม “เผยเหยง เป้า เหยง” (การบนและการเซ่นไหว้) ของชาวม้งเข้าไปด้วย ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีนัยของการ

โต้ตอบเชิงสัญลักษณ์และเป็นการสร้างตัวตนขึ้นมาใหม่ของคนบนพื้นที่สูงว่าตนเองเป็น “นักอนุรักษ์” ด้วยเหมือนกัน ทั้งนี้ ก็เพื่อตอบโต้ข้อกล่าวหาที่ว่าคนบนพื้นที่สูงเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่า

ส่วนองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ของการจัดการทรัพยากรของคนพื้นราบนั้น ในพิธีสืบชะตาแม่ตาช้างและพิธีบวชป่าชุมชนแม่สะ คนพื้นราบได้หยิบยืมการดำเนินพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนท้องถิ่นมาใช้ โดยการสืบชะตานี้ ในเชิงประเพณีแล้ว มีแต่การสืบชะตาชีวิต, หมูบ้าน, และเมือง ยังไม่เคยมีการสืบชะตาน้ำแม่ตาช้างมาก่อน นอกจากนั้น การบวชป่าก็ยังไม่เคยเกิดขึ้นในลุ่มน้ำแม่ตาช้างมาก่อนด้วย ดังนั้น คณะกรรมการจึงได้มีการหารือกันในการประยุกต์การดำเนินพิธีกรรมที่มีอยู่เดิมมาใช้ในกิจกรรมสืบชะตาแม่ตาช้างและการบวชป่าชุมชนแม่สะ

นอกจากจะใช้องค์ความรู้เดิมของชุมชนท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆแล้ว ชุมชนในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง การนำความรู้สมัยใหม่จากภายนอกที่เป็นเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์เข้ามามีการจัดการทรัพยากรของชุมชน ได้มีการจัดทำแผนที่ชุมชนของหมู่บ้านในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง โดยใช้เครื่องจับพิกัดทางภูมิศาสตร์ GPS และประมวลข้อมูลเข้าสู่ระบบดิจิทัล ด้วยโปรแกรมสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) มีเจ้าหน้าที่จากภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เข้ามาช่วยจัดทำร่วมกับชาวบ้าน มีการคัดเลือกพื้นที่ศึกษา 4 หมู่บ้าน โดยแบ่งเป็น กลุ่มต้นน้ำ คือ หมู่บ้านผานกกก ต.โป่งแยง กลางน้ำ คือ บ้านทุ่งโป่ง หมู่ 4 และบ้านแม่สะเหนือ หมู่ 5 ต.บ้านปาง ส่วนปลายน้ำ คือ บ้านไร่ ต.บ้านแหวน โดยหมู่บ้านที่ได้คัดเลือกมาทั้ง 4 หมู่บ้าน จะใช้เป็นตัวแทนของชุมชนของลุ่มน้ำแม่ตาช้างในแต่ละโซน โดยแบ่งเป็นแผนที่ 2 ชุด คือ

1. แผนที่ แสดงถึงการใช้ประโยชน์ของที่ดิน ในรูปแบบต่าง ๆ จะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง จะเป็นการแสดงถึงการใช้ที่ดินในการทำการเกษตรของชาวบ้าน ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งที่เป็นคนในชุมชนและนอกชุมชน ส่วนที่สอง จะเป็นการแสดงถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่ใช่พื้นที่การเกษตร เช่น สถานประกอบการต่าง ๆ เช่น รีสอร์ท บ้านจัดสรร โรงแรม รวมทั้งพื้นที่สาธารณะประเภทต่าง ๆ ที่เป็นของชุมชน เช่น ป่าชุมชน อ่างเก็บน้ำ วัด โรงเรียน เป็นต้น

2. แผนที่แสดงที่ตั้งครัวเรือนและสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในแผนที่ชุดนี้ จะเป็นการแสดงถึงขอบเขตพื้นที่อยู่อาศัยของหมู่บ้าน ที่ตั้งบ้านเรือนในชุมชนและ สถานที่สำคัญของหมู่บ้าน เช่น วัด โรงเรียน อนามัย โบสถ์ ที่ทำการกำนันผู้ใหญ่บ้าน ร้านค้าต่าง ๆ รวมทั้งสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ เช่น น้ำตก รีสอร์ท อ่างเก็บน้ำและศูนย์หัตถกรรมของชุมชน เป็นต้น

ดังนั้น จะเห็นว่ากิจกรรมที่ได้ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นทั้งของคนบนพื้นที่สูงและคนพื้นราบดังกล่าวข้างต้น นับเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร อย่างไรก็ตาม ประเด็นการอนุรักษ์ของคนบนพื้นที่สูงกับคน

ในพื้นที่ราบในลุ่มน้ำแม่ตาช้างมีนัยต่างกัน โดยคนบนพื้นที่สูงใช้ประเด็นการอนุรักษ์เพื่อต่อรองกับรัฐในเรื่องสิทธิทำกิน ส่วนคนบนพื้นที่ราบใช้ประเด็นการอนุรักษ์ในเขตป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ที่ไม่ต้องการให้ชาวบ้านจากภายในชุมชนหรือผู้อื่นที่มาจากภายนอกเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าหรือบุกรุก

นอกจากนั้น การจัดการทรัพยากรในสายตาของชาวบ้านนั้น ไม่ใช่เพียงแต่เพื่อรักษาคุณภาพของระบบนิเวศน์เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างมีกฎเกณฑ์ ซึ่งรัฐควรจะคำนึงถึง “ระบอบทรัพย์สินร่วม” ของชุมชน ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้ทรัพยากรถูกนำไปใช้ประโยชน์ในทางอื่นที่ไม่ใช่ประโยชน์ของชุมชน

3. กระบวนการร่างหรือการสร้างการยอมรับใน “กติกา” หรือข้อตกลงร่วม

เนื่องจากการสร้างข้อตกลงร่วมนี้ยังไม่เคยปรากฏมาก่อนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ทำให้หลายฝ่ายตั้งข้อสงสัยว่า ข้อตกลงร่วมนี้จะมีวิธีการที่จะได้รับการรับรองตามกฎหมายอย่างไร หน่วยงานไหนจะเป็นผู้มีอำนาจในการสั่งการหรือบริหารจัดการ และจะเป็นองค์กรท้องถิ่นที่เกิดขึ้นมาใหม่อีกหน่วยหนึ่งหรือไม่ และแม้ว่าสมาชิกผู้มาจากหน่วยงานปกครองท้องถิ่นจะเข้ามาร่วมร่างข้อตกลงร่วม แต่กติกาก็จะนำไปให้สภาท้องถิ่นรับรองข้อตกลงร่วม เพราะจะกลายเป็นข้อผูกมัดที่ต้องทำตามและตนเองไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เนื่องจากเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ต้องได้รับการแก้ไขในระดับประเทศ และไม่เกี่ยวข้องกับผู้มีอิทธิพลที่เข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าหรือละเมิดกฎหมายในพื้นที่ลุ่มน้ำ

ปัญหาของข้อตกลงร่วมก็คือ การสร้างข้อตกลงร่วมเป็นการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชน และระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำกลุ่มต่างๆ ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ-สังคมต่างกัน ข้อตกลงร่วมนี้ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีอำนาจมากขึ้นในการบริหารจัดการ สิ่งนี้ก่อให้เกิดความอึดถือถือแก่อนุรักษ์ของรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง เพราะตัวกฎหมายที่มอบอำนาจให้มันยังไม่ได้รับการแก้ไขให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ซึ่งปัจจุบันกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ได้มอบหมายอำนาจหน้าที่แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในการบริหารจัดการแต่เพียงผู้เดียวอยู่ และยังไม่ได้แก้ไขให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 สิ่งนี้ก่อให้เกิดปัญหาในการจัดสรรอำนาจในการบริหารจัดการให้แก่องค์กรชุมชน

อย่างไรก็ตาม การสร้างข้อตกลงร่วมนี้ มีจุดประสงค์ที่สำคัญ คือ เป็นการเปิดประเด็นในการพูดคุยถึงการจัดการทรัพยากรร่วมกันมากกว่าที่จะแสวงหาแนวทางให้ข้อตกลงร่วมมีผลบังคับใช้ เพราะต้องการความยินยอมพร้อมใจมากกว่าการบังคับใช้ให้เป็นไปตามตัวอักษรในข้อตกลงร่วม นอกจากนี้ การสร้างข้อตกลงร่วมนี้ยังเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับชุมชนท้องถิ่นให้เข้า

มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร หรือเป็นการเปิดโอกาสให้กับ “เสียงที่ไม่มีใครได้ยิน หรือสนใจ” ได้ส่งเสียงให้สาธารณชนได้รับทราบ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาในการสร้างยอมรับจากทุกฝ่าย เพราะเป็นกระบวนการสร้างหรือนิยามความหมายของการจัดการทรัพยากร โดยผ่านการโต้เถียงกันในเชิงอุดมการณ์และศีลธรรมในสังคม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved